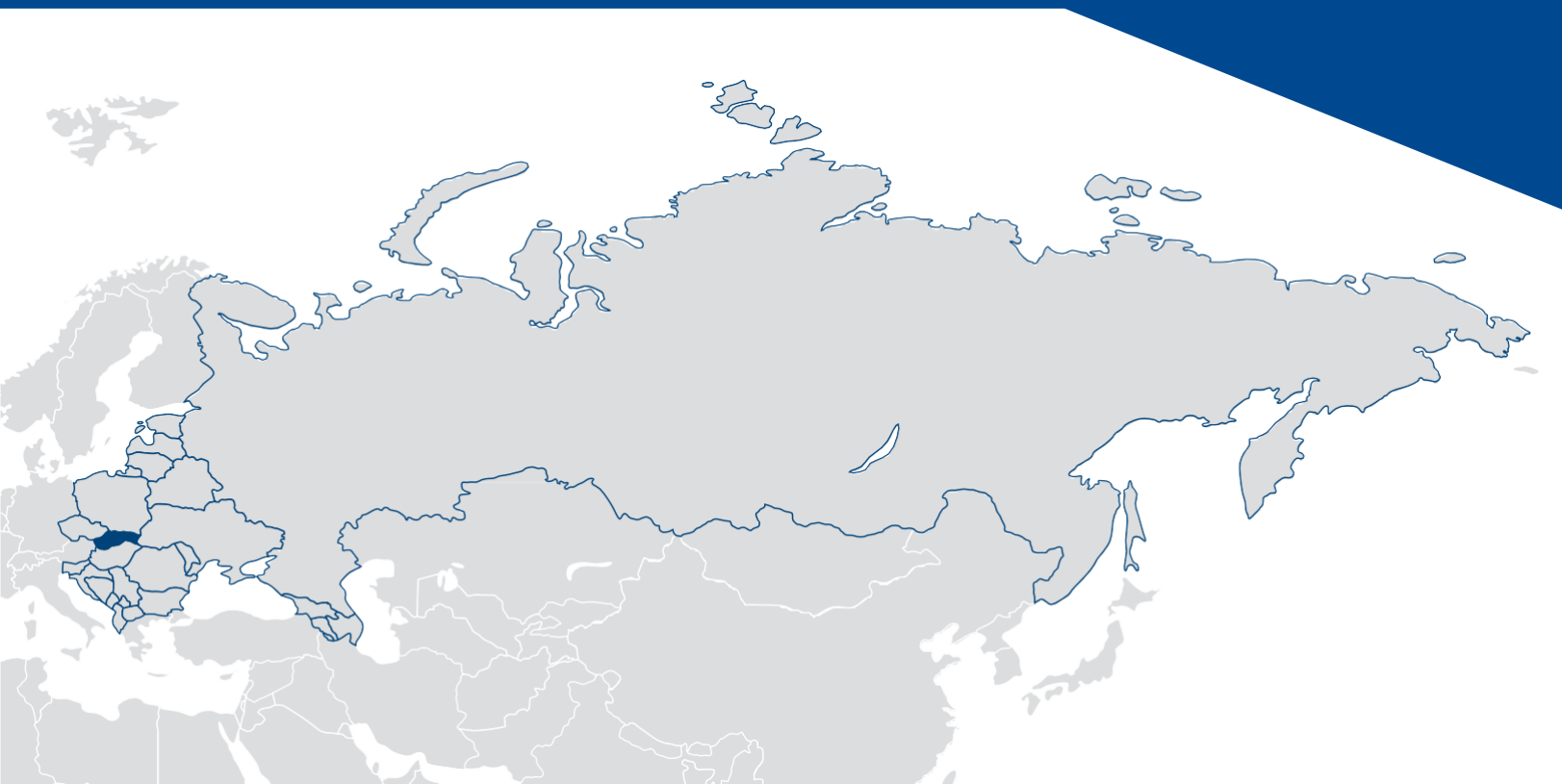

INDEX UDRŽATEĽNOSTI ORGANIZÁCIÍ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU V ROKU 2021

SLOVENSKO
NOVEMBER 2022

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ICNL
INTERNATIONAL CENTER
FOR NOT-FOR-PROFIT LAW

fhi360
THE SCIENCE OF IMPROVING LIVES

INDEX UDRŽATEĽNOSTI ORGANIZÁCIÍ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU V ROKU 2021

Vypracovali:

United States Agency for International Development

Bureau for Democracy, Conflict and Humanitarian Assistance

Center of Excellence on Democracy, Human Rights and Governance

Podakovanie: Táto publikácia bola vydaná vďaka podpore, ktorú poskytla Agentúra Spojených štátov pre medzinárodný rozvoj (USAID) na základe dohody o spolupráci č. AID-OAA-LA-17-00003.

Vylúčenie zodpovednosti: Názory uvedené v tomto dokumente sú názormi diskutujúcich a iných projektových výskumníkov a nemusia nutne odrážať názory agentúry USAID alebo FHI 360.

POĎAKOVANIE

Publikácia tohto typu by sa nestala skutočnosťou bez účasti mnohých jednotlivcov a organizácií. Špeciálne poďakovanie patrí našim realizačným partnerom, ktorí plnili kľúčovú úlohu facilitovania stretnutí expertného panela a vytvárania správ o krajinách. Rovnako by sme chceli vyjadriť vďaka veľkému počtu zástupcov a odborníkov z MNO, partnerov USAID a medzinárodných donorov, ktorí sa zúčastnili expertných panelov v každej zo zúčastnených krajín. Ich vedomosti, vnímanie, pozorovanie a príspevky tvoria základný kameň tejto publikácie.

LOKÁLNI PARTNERI

NADÁCIA PONTIS

Martina Hmírová

PROJEKTOVÍ MANAŽÉRI

FHI 360

Michael Kott

Eka Imerlishvili

Alex Nejadian

INTERNATIONAL CENTER FOR NOT-FOR-PROFIT LAW (ICNL)

Catherine Shea

Jennifer Stuart

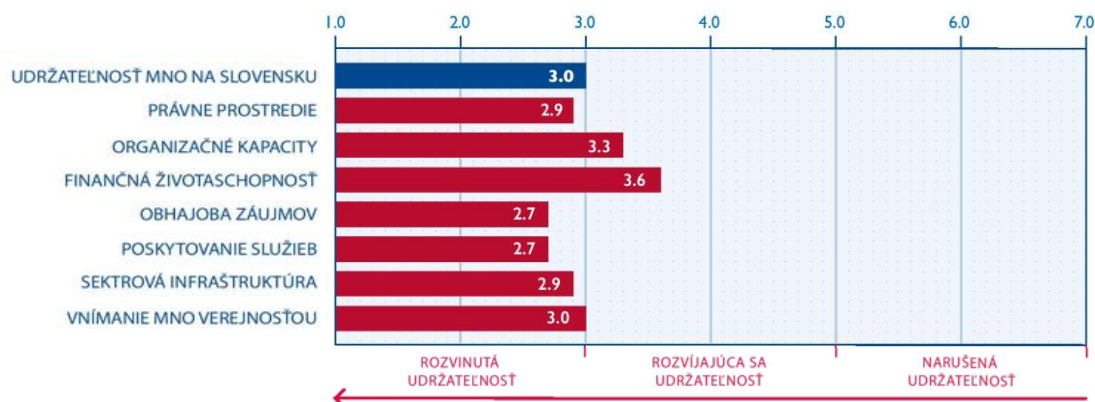
REDAKČNÝ VÝBOR

Erin McCarthy, Michael Kott, Jennifer Stuart a Tamás Scsaurszki

SLOVENSKO

Hlavné mesto: Bratislava
Obyvateľstvo: 5 431 252
HDP na obyvateľa (parita kúpnej sily): 30 300 USD
Index ľudského rozvoja: Veľmi vysoký (0.848)
Sloboda vo svete: Sloboda (90/100)

CELKOVÁ UDRŽATEĽNOSŤ ORGANIZÁCIÍ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI: 3.0

Pandémia COVID-19 aj v roku 2021 naďalej ovplyvňovala všetky oblasti života na Slovensku. Hoci sa v decembri 2020 začalo s očkovaním proti tomuto ochoreniu, pandémie sa v úvode roka nepodarilo dostať pod kontrolu a núdzový stav, ktorý bol vyhlásený v októbri 2020, trval do mája 2021. Odpoveďou na ďalšiu vlnu pandémie bol druhý núdzový stav, vyhlásený 25. 11. 2021, ktorý trval do konca roka. Vláda bola kritizovaná za nevhodné riadenie krízy, nedostatočnú komunikáciu a za utajený nákup necertifikovanej vakcíny Sputnik V. Tlak verejnosti nakoniec koncom marca 2022 donútil odstúpiť predsedu vlády Igora Matoviča, ktorý si s ministrom financií Eduardom Hegerom vymenil pozície.

Aj napriek tejto zmene bola spoločnosť nespokojná so vzťahmi vo vládnej koalícii, pričom výrazne vzrástli preferencie opozičnej politickej strany SMER-SD a novej strany Republika, ktorá vznikla po odchode časti poslancov zo strany ĽSNS – opozičnej fašistickej strany. Nespokojnosť občanov vyústila do protivládnych protestov, ktoré sa realizovali cez sviatky a tiež počas celého roka, a to aj napriek zákazu zhromažďovania ľudí mimo jednej domácnosti.

MNO aktívne reagovali na pandemickú situáciu. V mnohých prípadoch sanovali úlohu štátu, napríklad pri pomoci ohrozeným skupinám či pri otázke duševného zdravia. Zapájali sa tiež do vyvracania dezinformácií spojených s pandemiou a očkovaním a organizovali dobrovoľníkov, aby pomáhali zraniteľným skupinám. Napriek aktivitám MNO ich štát nepovažuje za rovnocenného partnera. Pri tvorbe verejných politík sú síce niekedy prizvané k rokovaniam, málokedy však s reálnou možnosťou ovplyvniť podobu navrhovaných opatrení.

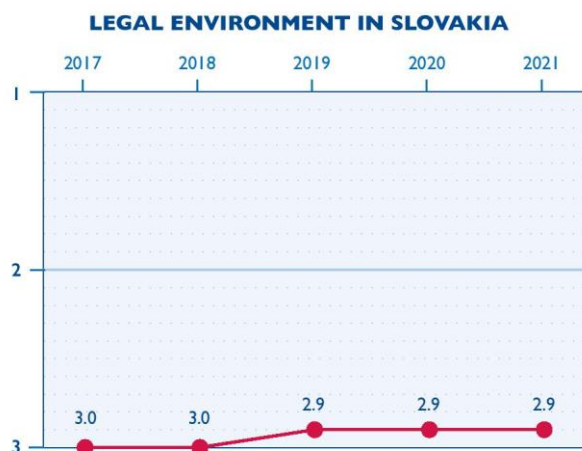
Významnou udalosťou v roku 2021 bolo pokračujúce zatýkanie Národnou kriminálnou agentúrou (NAKA) a vyšetrovanie korupčných a násilných trestných činov. Slovenská informačná služba (SIS) konštatovala, že pri riešení najzávažnejších káz NAKA nebolo všetko v súlade so zákonom, čo viedlo k obvineniu štyroch vyšetrovateľov NAKA a dočasného šéfa Úradu inšpekčnej služby zo zneužívania ich právomocí. Krajský súd však označil obvinenie za neopodstatnené. Generálna prokuratúra počas roka 2021 opakovane použila sporný paragraf 363 trestného poriadku, ktorý jej dáva právomoc zastaviť trestné stíhanie a zbaviť osoby obvinenia.

Pápež František prijal v roku 2021 pozvanie prezidentky Zuzany Čaputovej a navštívil Slovensko. Počas svojej návštevy, ktorá bola vnímaná pozitívne, sa stretol so slovenskými osobnosťami, medzi ktorými boli aj predstavitelia MNO.

Celková udržateľnosť MNO sa v roku 2021 nezmenila. Jedinou oblasťou, v ktorej zmena nastala, boli organizačné kapacity, kde došlo k miernemu zhoršeniu. Dôvodom sú predovšetkým dopady pandémie, ktorá spôsobila, že viaceré organizácie bojovali o prežitie.

Na základe údajov verejnej databázy pod finstat.sk bolo v roku 2021 na Slovensku registrovaných 67 333 MNO, z toho 61 676 občianskych združení, 586 neinvestičných fondov, 3 446 neziskových organizácií poskytujúcich verejnoprospešné služby, 111 subjektov s medzinárodnými prvkami a 1 514 nadácií.

PRÁVNE PROSTREDIE: 2.9

Právne prostredie, ktoré upravuje činnosť MNO, sa v roku 2021 významne nezmenilo a naďalej zostáva pozitívne nastavené. MNO sa môžu registrovať ako občianske združenia, neinvestičné fondy, neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby alebo ako nadácie. Každá právna forma MNO podlieha vlastnému registračnému procesu, ktorý je pomerne jednoduchý a nie je zdĺhavý. Od 1. 9. 2021 sa zjednodušila registrácia u notára. Zákonná povinnosť aktivácie elektronickej schránky pre MNO bola posunutá na začiatok roka 2023.

K 1.1.2021 Ministerstvo vnútra spustilo na základe zákona č. 346/2018 Register mimovládnych neziskových organizácií, čím sa vytvoril aktuálny a jednotný verejný register informácií o MNO. Keďže organizácie majú

v rámci registra poskytnúť viac informácií, aby sa im uľahčil prístup k získavaniu verejných zdrojov, očakáva sa, že register prispeje k zvýšeniu transparentnosti v sektore.

MNO môžu slobodne fungovať v súlade so zákonmi a slobodne sa vyjadrovať k veciam verejným, ako aj kritizovať verejnú politiku a dianie v štáte. Vláda môže MNO zrušiť alebo obmedziť ich činnosť iba zo špecifických dôvodov, ktoré sú právne upravené.

Počas roka vláda predstavila viacero protipandemických opatrení, medzi ktoré patrilo aj vyhlásenie dvoch núdzových stavov. Opatrenia umožňovali vláde obmedzovať pohyb obyvateľov, nariadiť zákaz vychádzania a obmedziť právo zhromažďovať sa s cieľom zamedziť šíreniu ochorenia. To malo dopad aj na organizovanie verejných protestov a činnosť niektorých organizácií. Ľudskoprávne MNO kritizovali spôsob, akým štát uzatváral rómske osady, aby sa zabránilo komunitnému šíreniu COVID-19, ako aj obmedzený prístup ohrozených skupín k vzdelaniu.

Útoky na MNO zo strany predstaviteľov koalíčných a opozičných strán pokračovali aj v roku 2021. V súvislosti s pandemiou sa zvýšil počet dezinformácií, hoaxov a negatívnej propagandy voči niektorým MNO, ktoré sa šírili predovšetkým na sociálnych sieťach.

Počas roka sa rokovalo o viacerých zákonoch a politikách, ktoré ovplyvňujú MNO. Novela zákona o dobrovoľníctve pojednáva o vytvorení finančného rámca vrátane podpory pre akreditované subjekty, ktoré organizujú dobrovoľníkov pre ďalšie entity v sektore. Koncom roka bola do medzirezortného pripomienkového konania predložená novela

zákona o slobodnom prístupe k informáciám, ktorej cieľom je včleniť európsku smernicu o otvorených dátach a opakovanom použití informácií verejného sektora do slovenského právneho systému. Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na obdobie 2021 – 2024 bola počas roka pripravovaná bez zapojenia sektora a do konca roka 2021 nebola prijatá.

Jednotlivci ani firmy, ktoré podporujú MNO naďalej nemajú daňové zvýhodnenia. Podľa zákona o dani z príjmu však môžu poslať 0,5 % až 2 % z dane z príjmu oprávneným MNO. Fyzické osoby (jednotlivci), ktoré vykonali dobrovoľnícke aktivity v rozsahu najmenej 40 hodín za rok, môžu asigovať 3 % z dane z príjmu. Lehota na použitie prostriedkov z asignácie dane z príjmu za rok 2019 bola organizáciám predĺžená do konca roka 2022. V roku 2021 boli avizované snahy o čiastkovú zmenu systému asignácie dane, aby firmy mohli poskytovať MNO aj nepeňažné dary, avšak táto zmena nakoniec nebola zrealizovaná. V rámci znižovania administratívnej záťaže procesu asignácie dane nemusia od 1. 1. 2022 fyzické ani právnické osoby uvádzať vo vyhláseniach o poukazovaní podielu zaplatenej dane sídlo a právnu formu prijímateľa asignácie.

Niektoré MNO môžu získať príjem prostredníctvom poplatkov a poskytovania služieb za predpokladu, že bude reinvestovaný do ich vlastného chodu či činnosti. MNO sa môžu slobodne zapájať do verejných zbierok a prijímať zahraničné zdroje.

Program Advokáti Pro Bono, ktorý spravuje Nadácia Pontis, naďalej poskytuje MNO právne služby dostupné v celej krajine. Právne informácie môžu organizácie získať aj online na webstránke I. Slovenského neziskového servisného centra (I. SNSC).

ORGANIZAČNÉ KAPACITY: 3.3

Organizačné kapacity MNO sa v roku 2021 mierne zhoršili. Činnosť MNO bola podobne ako v roku 2020 ovplyvnená pandemiou. V dôsledku pandemických opatrení na zmiernenie dôsledkov krízy museli viaceré organizácie znižovať svoje stavy, čo malo vplyv na ich schopnosť dokončovať projekty a uchádzať sa o nové. V dôsledku nedostatku zdrojov prišlo k zrušeniu spoluprác, ktoré mali viaceré MNO nadviazané, a tiež k posunom v termínoch projektov.

V roku 2021 sa ešte viac prehĺbili kapacitné rozdiely medzi silnými a etablovanými MNO, ktoré sídlia vo väčších mestách, majú stabilnú stratégiu a štruktúry, a medzi malými organizáciami, ktoré sídlia prevažne vo vidieckych oblastiach. V dôsledku pandémie čelili práve malé organizácie, často odkázané na dobrovoľnícku prácu, veľkým výpadkom ľudského kapitálu; hlavne v dôsledku OČR z dôvodu zavretých škôl, PN kvôli ochoreniu COVID-19 alebo karantény kvôli kontaktu s pozitívnou osobou. Vidiecke organizácie sa vo veľkej miere angažujú v oblasti kultúry a športu a často neboli schopné preniesť svoje aktivity do online priestoru. Okrem toho majú obmedzenejší prístup k novým zdrojom. Z týchto dôvodov bola situácia pre tento typ organizácií v roku 2021 veľmi náročná a viaceré z nich boli nútené svoju činnosť ukončiť.

Organizácie sa snažia o aktívne vytváranie vzťahov s jednotlivými aktérmi spoločnosti, nevynímajúc ich potenciálnych podporovateľov a dobrovoľníkov. Protipandemické opatrenia obmedzili priamy kontakt s adresátmi podpory, potenciálnymi partnermi a donormi. MNO tiež mali menej príležitostí na prepájanie a hľadanie podporovateľov.

Väčšina organizácií má jasne definované ciele a vízie, ktoré bolo už počas rokov 2020 a 2021 potrebné prispôbiť novovzniknutej pandemickej situácii a rýchlo meniacim sa podmienkam. Väčšine organizácií stále chýba strategické plánovanie, orientujú sa hlavne na získavanie financií na základné fungovanie organizácií a chýbajú im prostriedky na vytváranie dlhodobejšie vízie. Neistota a meniace sa podmienky aj v roku 2021 obmedzovali strategické plánovanie v dlhodobejšom horizonte.

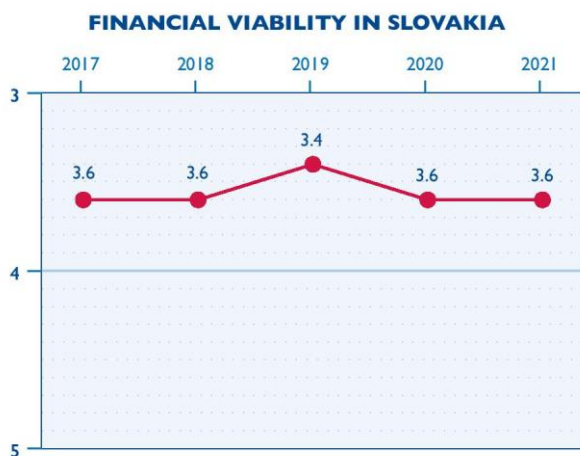
Grantový program Active Citizens Fund (ACF) financovaný zo strany Európskeho hospodárskeho priestoru (EHS) a Nórskeho fondov vyhlásil v roku 2021 tretiu výzvu v téme rozvoj organizácií občianskej spoločnosti. Program podporuje budovanie organizačných kapacít MNO, umožňuje organizáciám zlepšovať ich zručnosti a zavádzať riadenie vo vyššom štandarde.

Manažérske štruktúry v organizáciách sa líšia. Niektoré MNO vytvorili správne rady iba pre formálne splnenie zákonných požiadaviek a rozhodnutia zostávajú na exekutívnom vedení. Iné organizácie aktívne zapájajú členov správnych rád do svojich aktivít, získavania zdrojov a strategického rozhodovania. Právne normy nevyžadujú, aby mali MNO písomne ustanovené politiky, procesy a smernice, hoci niekedy ich vyžadujú donori. Väčšie a etablované organizácie zvyknú mať spracované etické kódexy a vo svojich procesoch sa zaväzujú k transparentnosti.

MNO sú dlhodobo poddimenzované a podfinancované a odliv mozgov do politiky, verejnej správy a biznisu pokračoval aj v roku 2021. Kvalifikovaní a skúsení pracovníci sú ťažko nahraditeľní. Stále platí, že s výnimkou sociálnych služieb pracuje väčšina zamestnancov MNO na živnosť. Práca v neziskovom sektore sa považuje za vhodnú hlavne pre mladých a bezdetných ľudí, a to z dôvodu príjmovej nestability a nízkeho ohodnotenia. V strešných organizáciách a platformách chýbajú zdroje na mzdy a ľudia v nich často pôsobia dobrovoľnícky popri svojej práci. Väčšine MNO chýbajú finančné prostriedky predovšetkým na PR pracovníkov, PR aktivity a na vzdelávanie zamestnancov. V posledných dvoch rokoch narástol význam dobrovoľníckej práce, najmä v oblasti sociálnych služieb, kde dobrovoľníci pokrývali výpadok pracovníkov.

MNO museli kvôli pandémie preniesť svoje aktivity do on-line priestoru už v roku 2020 a mnohé z pokračovali v tomto trende aj v roku 2021. Väčšie etablované MNO boli schopné zrealizovať webináre, diskusie a prednášky, ku ktorým sa mohlo dostať širšie publikum. Nie všetky organizácie to však dokázali; subjekty pôsobiace v oblasti kultúry, športu či sociálnych služieb nie sú vhodné na fungovanie v online priestore. Navyše nie všetky organizácie majú dostatočné technické vybavenie a zručnosti na prácu v online priestore. Obzvlášť zle sú na tom poskytovatelia sociálnych služieb, ktorých technické schopnosti sú často na veľmi nízkej úrovni. Väčšina MNO má tiež problémy s kybernetickou bezpečnosťou.

FINANČNÁ ŽIVOTASCHOPNOSŤ: 3.6

Finančná životaschopnosť MNO sa v roku 2021 výrazne nezmenila. Väčšina MNO má problém dosiahnuť skutočnú finančnú stabilitu, keďže ich fungovanie je založené na projektovom financovaní. Závislosť od tohto typu zdrojov znamená vysokú administratívnu záťaž pre MNO a sťažuje dlhodobé budovanie personálnych kapacít.

Organizácie sa pokúšajú diverzifikovať svoje príjmy a aktívne vyhľadávajú možnosti získavania zdrojov, ktoré však boli za posledné roky obmedzené pandemiou a zhoršujúcou sa finančnou situáciou v krajine. MNO museli napríklad viaceré svoje fundraisingové aktivity presunúť z ulíc do online priestoru. Počas Dňa narcisov, verejno-prospešnej zbierky

Ligy proti rakovine, sa podarilo vyzbierať len 331 000 eur, kým v roku 2019 to bolo viac ako 1 milión eur.

Zahraničné zdroje boli počas pandémie dôležitým prameňom financovania, pretože mnohým organizáciám poskytovali potrebné finančné prostriedky a potrebnú dávku flexibility v rýchlo sa meniacej pandemickej situácii. ACF naďalej ponúka MNO spoľahlivý zdroj financovania s relatívne nízkou byrokratickou záťažou. Program má za cieľ podporovať občiansku spoločnosť, aktívne občianstvo a zraniteľné skupiny na Slovensku. V období rokov 2018 – 2023 rozdelí ACF v 17 grantových výzvach spolu 7,7 milióna eur na projekty MNO a poskytne ďalšie podporné aktivity, ako napríklad vzdelávanie v oblasti projektového riadenia, organizačného rozvoja a samofinancovania. ACF počas roka vyhlásil tretie kolo výziev, v ktorom bolo prerozdelených takmer 1,7 milióna eur.

MNO sa mohli aj v roku 2021 uchádzať o malý počet štátnych dotačných schém z ministerstiev a o dotácie samospráv. Oproti roku 2020 sa množstvo financií pochádzajúcich z týchto zdrojov významne nezmenilo. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie vyhlásilo v oblasti podpory digitálnej transformácie Slovenska výzvu zameranú na boj proti dezinformáciám a rozvoj informačnej gramotnosti v celkovej výške 120 tisíc eur. Napriek tomu, že MNO boli na rôznych úrovniach silne zapojené do riešenia pandemickej situácie, zo všetkých segmentov slovenského hospodárstva dostali najmenej podpory. Vzhľadom na tieto skutočnosti museli viaceré MNO znižovať svoje stavy, čo ovplyvnilo schopnosť dokončovať projekty a uchádzať sa o nové.

Firmy naďalej vytvárajú a prevádzkujú firemné nadácie a nadačné fondy s cieľom podporovať verejnoprospešné aktivity, spravidla prostredníctvom asignačného mechanizmu. Spoločnosť SK-NIC, ktorá spravuje národnú internetovú doménu, podporuje prostredníctvom Fondu SK-NIC nové projekty zamerané na ochranu virtuálneho Slovenska, pričom v roku 2021 bolo prerozdelených 100 000 eur medzi 12 projektov, z ktorých 8 bolo predložených MNO. S pandemiou sa však zvýšila opatrnosť v rámci firemného darčovstva a veľa spoločností prehodnotilo svoje priority a viac sa sústredilo na stabilizáciu svojho fungovania alebo na podporu aktivít súvisiacich s pandemiou.

Viacero crowdfundingových platforiem, napríklad DARUJME.sk, ĽudiaĽuďom či Donio, ponúka MNO možnosť získať zdroje, avšak poskytnuté prostriedky nie sú dostatočné na pokrytie celkového chodu organizácií. Prostredníctvom darcovského systému DARUJME.sk sa v roku 2021 podarilo vyzbierať viac ako 4 milióny eur, čo znamenalo významný nárast oproti hodnote z roku 2020 (3,1 milióna eur) a z roku 2019 (1,6 milióna eur). Cez darcovský portál ĽudiaĽuďom sa vyzbieralo 3,7 milióna eur, čo predstavuje o niečo nižšiu hodnotu ako v roku 2020 (4,4 milióna eur), ale viac ako v roku 2019 (2,8 milióna eur).

Napriek tomu, že hrubý domáci produkt (HDP) sa za rok 2021 prepadol o 5,8 %, tento pokles sa nepremietol do výpadku asignácie dane z príjmu. Podľa údajov z Finančnej správy dosiahla asignácia dane za rok 2021 historickú úroveň 87 miliónov eur (v roku 2020 to bolo 53 miliónov eur a v roku 2019 73 miliónov eur). Organizácie sídliace v hlavnom meste získali spolu z asignácie dane až 36 miliónov eur (ide o 930 organizácií).

K dispozícii je len veľmi málo informácií o snahách MNO vytvárať príjem, hoci existujú badateľné pokusy o rozvoj udržateľných sociálnych podnikov. Väčšina registrovaných sociálnych podnikov sa zameriava na integráciu a zamestnávanie znevýhodnených a zraniteľných osôb na trhu práce. Existujú tiež príklady chránených dielní (zamestnávajúcich ľudí so zdravotným znevýhodnením), ktoré sa úspešne transformovali a dnes sú registrovanými sociálnymi podnikmi.

Etablované a väčšie MNO majú svoje vlastné systémy finančného manažmentu, ktoré majú tendenciu byť transparentnejšie ako systémy používané menšími MNO. Nadácie, neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby a neinvestičné fondy musia vláde odovzdávať výročné správy. Ministerstvá majú právo poslať kontrolu v podobe auditu, aby overili použitie financovania prostredníctvom asignácie dane a iných verejných zdrojov.

OBHAJOBA ZÁUJMOV: 2.7

Sektor v oblasti obhajoby záujmov v roku 2021 stagnoval. Štát stále nepovažuje MNO za rovnocenného partnera. Zapájanie sektora do tvorby verejných politík nebolo systematické, a často malo viac deklaratívnu než zásadnú rolu, bez reálnej možnosti ovplyvniť podobu navrhovaných riešení. MNO participujú v mnohých výboroch a pracovných skupinách, ale robia tak bez nároku na finančnú odmenu. Viacero dôležitých diskusií prebiehalo bez ich zástupcov, čo viedlo ku kritike zo strany sektora. Príkladom je situácia, kedy 60 organizácií z rôznych spoločenských oblastí vyzvalo premiéra, aby do prípravy Plánu obnovy zapojil kľúčových aktérov, čo sa však nestalo. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti pripravil Konceptiu rozvoja občianskej spoločnosti bez participatívneho zapojenia sektora. Komora MNO pri Rade vlády pre MNO reagovala kritikou voči splnomocnencovi a podala návrh na jeho odvolanie. Konceptia rozvoja občianskej spoločnosti nebola ani koncom roka dokončená. Zástupcovia viacerých MNO v otvorenom liste vyzvali vládu aby sa participatívny, transparentný a odborný prístup pri tvorbe verejných politík stal bežne využívaným postupom.

Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť zasadala v roku 2021 dvakrát. Na prvom zasadnutí rezignoval podpredseda za oblasť občianskej spoločnosti a bola tiež zriadená pracovná skupina, ktorá mala za úlohu definovanie ďalšieho účelu tohto orgánu. Rada vlády pre MNO stále existuje ako poradný orgán vlády. Ide však skôr o formálnu platformu, pričom rada nie je vnímaná ako reálny partner štátu a nemá skutočný vplyv na legislatívny proces. V roku 2021 zasadala len dvakrát.

Témy ako rodová rovnosť, práva LGBTI či reprodukčné práva sa posilnením konzervatívne orientovaných politických subjektov v parlamente významne spolitizovali. Na základe programového vyhlásenia vlády (PVV) vláda vytvorila nový post Splnomocnenca vlády SR pre ochranu slobody vierovyznania alebo presvedčenia a za splnomocnenkyňu bola vymenovaná konzervatívna politička Anna Záborská. Koncom roka 2021 prebehla neúspešná voľba nového komisára pre deti (tzv. detský ombudsman), keďže žiadny z kandidátov nezískal dostatočnú podporu. Voľby sa uskutočnili opäť v roku 2022 a boli spojené s voľbou verejného ochrancu práv (tzv. ombudsman). Poslanci Národnej rady SR odmietli správu o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2020, v ktorej ombudsmanka informovala, že viaceré opatrenia v dôsledku pandémie zamerané na ochranu verejného zdravia zasiahli do ľudských práv a slobôd.

Počas pandémie bola obmedzená možnosť zhromažďovania, čo malo vplyv aj na realizáciu protestov. Niektoré MNO namiesto nich zorganizovali petície s cieľom obhajoby ich záujmov. Iniciatíva Klíma t'a potrebuje vytvorila najväčšiu online petíciu v histórii Slovenska, ktorú podpísalo viac ako 127 000 osôb. Národná rada SR síce vydala uznesenie v ktorom vzala petíciu na vedomie, ale vyhlásenie stavu klimateckej núdze neschválila. Iniciatíva preto spustila druhú vlnu petície, ktorej cieľom je vyhlásenie stavu klimateckej núdze a vytvorenie plánu na dosiahnutie uhlíkovej neutrality.

MNO nemajú kapacity na komplexné sledovanie diania v Národnej rade SR, vyvracanie negatívnych naratívov o sektore priamo medzi poslancami ani na úspešné presadzovanie návrhov zákonov. Koncom roka 2021 zverejnil podpredseda vlády SR pre legislatívu predbežnú informáciu k vládnomu návrhu zákona o lobingu.

SocioFórum, neformálna platforma mimovládnych neziskových organizácií, ktoré pôsobia v sociálnej, humanitárnej a zdravotnej oblasti, koncom roka 2021 zverejnila Ideový návrh reformy sociálnych služieb krízovej intervencie.

Návrh má za cieľ zlepšiť poskytovanie týchto služieb, a jeho súčasťou má byť rovnocenný prístup k verejným a súkromným poskytovateľom s ohľadom na dostupnosť financovania.

Transparency International Slovensko, Aliancia Fair-Play, Zastavme korupciu, VIA IURIS, Slovensko.Digital, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť a INEKO vytvorili v roku 2021 spoločnú iniciatívu na zreformovanie existujúcich výberových konaní pri obsadzovaní dôležitých pozícií vo verejnom sektore. Iniciatíva viedla k vzniku pracovnej skupiny na Úrade vlády SR, ktorá pozostáva zo zástupcov MNO, Úradu vlády SR a Rady pre štátnu službu a bude sa zaoberať nastavením procesu výberového konania a ďalšími úlohami.

VIA IURIS, Transparency International Slovensko a Aliancia Fair-Play predložili 22 pripomienok k navrhovanej novele zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Pripomienky sa zameriavali najmä na zjednodušenie postupov poskytovania a zverejňovania informácií tak, aby k nim mali občania lepší prístup.

Koordinačný krízový štáb pre neziskový sektor (Krízový štáb), ktorý vznikol na pôde Komory MNO pri Rade vlády pre MNO v roku 2020, rýchlo zmapoval prácu sektora počas pandémie, odkomunikoval tieto informácie predstaviteľom štátu a zadefinoval oblasti, v ktorých štát supljuje, s cieľom získať od neho podporu na kompenzáciu navýšených nákladov spojených s pandemiou. Toto úsilie však sektoru neprinieslo žiadnu ďalšiu podporu ani odškodnenie.

V marci 2022 zorganizovalo občianske združenie C.A.R.D.O. úvodné stretnutie pracovnej skupiny dobrovoľníckych organizácií a právnych expertov, ktorí vytvoria vlastné legislatívne návrhy upravujúce oblasť dobrovoľníctva.

POSKYTOVANIE SLUŽIEB: 2.7

Oblasť poskytovania služieb zo strany MNO sa v roku 2021 výrazne nezmenila.

MNO poskytujú služby v mnohých oblastiach a reagujú pri tom na potreby komunity, ako aj na priority donorov a zaplňajú tiež medzery v štátnom poskytovaných službách. Mnoho MNO sa aj v roku 2021 aktívne zapojilo do činností súvisiacich s pandemiou; do distribúcie ochranných pomôcok, pomoci zraniteľným skupinám, psychologického poradenstva a krízovej intervencie pre týrané a zneužívané ženy a deti. Sektor tiež zohral kľúčovú úlohu pri šírení osvedy o význame očkovania proti COVID-19 a vyvracaní dezinformácií. Iniciatíva

KtoPomôžeSlovensku naďalej poskytovala zdravotnícke a ochranné pomôcky nemocniciam, domovom sociálnych služieb a iným zariadeniam slúžiacim zraniteľným skupinám obyvateľstva. Tieto aktivity boli realizované bez podpory vlády.

Podobne ako v minulom roku bolo poskytovanie služieb aj naďalej limitované pandemiou. Obmedzenia spojené s núdzovým stavom, ako zákaz zhromažďovania a realizovania hromadných podujatí, ovplyvnili poskytovanie služieb. Niektoré služby a aktivity prešli do online prostredia, iné sa museli zrušiť, prípadne presunúť. Oblasť kultúry a športu bola špecificky zasiahnutá vzhľadom na náročnosť poskytovania týchto služieb online. Zároveň sa však zvýšil dopyt po službách poskytovaných MNO, a to najmä v oblasti sociálnych služieb, podpory marginalizovaných komunit

a vzdelávania. Okrem toho sa zvýšil počet klientov MNO, keďže pribudli prípady násilia v rodinách a vzrástol počet ľudí trpiacich psychickými problémami.

Napriek tomu, že sa v rámci pandémie zvýšil dopyt po podpore vzdelávania, štát počas dištančného vzdelávania nevenoval dostatočnú pozornosť potrebám detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. MNO preto prišli s novými iniciatívami a pokúšali sa v oblasti vzdelávania štát suplovať. Veľká časť aktivít a pomoci bola zabezpečená vďaka spolupráci so súkromným sektorom. Firmy zabezpečili technické vybavenie a internetové pripojenie pre vyučovanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

V systéme financovania štát aj naďalej uprednostňuje verejných poskytovateľov sociálnych služieb pred súkromnými. V dôsledku toho súkromným poskytovateľom chýbajú financie na modernizáciu a skvalitňovanie služieb. Počas mimoriadneho stavu dostávali poskytovatelia pobytových sociálnych služieb štátne príspevky aj na neobsadené miesta. Vďaka tlaku zo strany strešných organizácií sa, prvýkrát od roku 2012, podarilo navýšiť príspevky pre neverejných poskytovateľov služieb krízovej intervencie.

Situácia personálu v oblasti sociálnych služieb je tiež zložitá, keďže okrem nízkych miezd sú pracovníci často demotivovaní fyzicky a psychicky náročnou prácou. Počas roku 2021 MNO poskytujúce sociálne služby vykrývali nedostatok personálu najmä dobrovoľníkmi.

Linky krízovej pomoci zaznamenali v roku 2021 výrazný nápor, keďže ich kapacity nestačili na pokrývanie dopytu zo strany obyvateľov. Napríklad Linka dôvery Nezábudka hlásila nárast záujmu o jej služby približne o 75 % oproti stavu z februára 2020 pred prvou vlnou pandémie. V júli 2021 vyčlenil premiér SR z finančnej rezervy predsedu vlády sumu 310 000 eur pre 5 liniek krízovej pomoci. Hoci pomoc prišla oneskorene, linky krízovej pomoci vnímajú pozitívne predovšetkým deklaráciu premiéra riešiť ich problém systémovo.

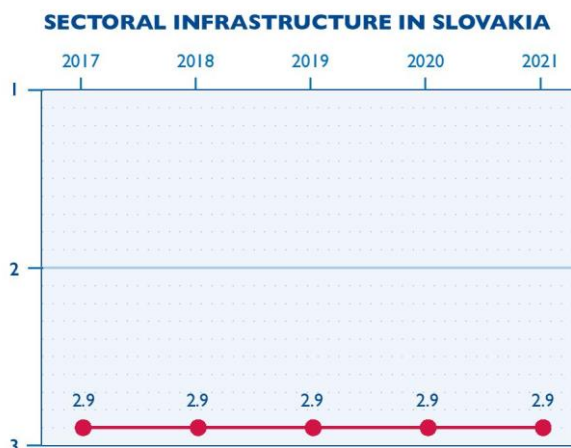
Pokiaľ to bolo možné, MNO naďalej vydávali publikácie, organizovali workshopy a vyhotovovali analýzy pre iné organizácie, akademickú obec, firmy, náboženské inštitúcie a vládne či štátne orgány. Služby MNO sú vo všeobecnosti poskytované bez diskriminácie.

Niektoré MNO pokrývajú svoje náklady spoplatnením služieb, ktoré poskytujú. Časť z nich by mala byť krytá zo strany samospráv, ale získanie tohto druhu financovania je časovo veľmi náročné a zložité. Organizácie preto často financujú predmetné služby z iných zdrojov, aby ich mohli ponúkať zadarmo. MNO, ktoré poskytujú sociálne služby, získavajú príspevky od štátu. Klienti však často znášajú aspoň časť nákladov, ktoré sú na dané služby vynaložené.

SEKTOROVÁ INFRAŠTRUKTÚRA: 2.9

Sektorová infraštruktúra MNO sa v roku 2021 výrazne nezmenila. Na Slovensku naďalej absentujú ISO a MNO centrá, čo vedie k obmedzenému prístupu k relevantným informáciám, školeniam, technológiám a technickej asistencii.

Tak ako v predchádzajúcich rokoch platí, že nové platformy vznikajú hlavne na základe aktuálnych problémov a tém. Tieto platformy sú zväčša schopné v krátkom čase zmobilizovať ľudí, získať peniaze a prilákať mediálnu pozornosť. Väčšinou začínajú ako neinštitucionalizované platformy a neskôr sa profesionalizujú. V strešných organizáciách a platformách chýbajú finančné prostriedky na mzdy; často v nich pracujú ľudia zo sektora, ktorí vykonávajú

túto činnosť popri svojej práci a bez finančného ohodnotenia. Platformy často zanikajú v dôsledku chýbajúcich stabilných ľudských a finančných zdrojov, alebo sú naviazané na dĺžku poskytovania získaného grantu.

Platforma Hlas občianskych organizácií (v roku 2022 premenovaná na Platformu organizácií za demokraciu) sa aktívne podieľa na ochrane a rozvoji občianskej spoločnosti. V roku 2021 zorganizovali jej predstavitelia kampaň Lepší život pre všetkých, ktorej cieľom bolo ukázať verejnosti rozmanitosť neziskových organizácií a prispieť k vysvetľovaniu dezinformácií a nepráv o treťom sektore.

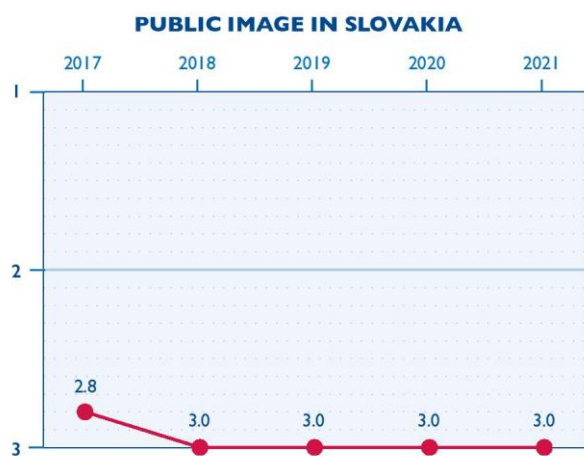
Rada vlády MNO predstavuje najvyšší strešný orgán a prepája vládu a viacero sektorových skupín a platforiem. Jej mimovládna súčasť Komora MNO združuje najväčšie platformy, nadácie a neziskové organizácie na Slovensku a je efektívnym nástrojom na koordináciu stanovísk MNO a ich presadzovanie prostredníctvom Rady vlády MNO.

Osem komunitných nadácií pokračovalo v získavaní finančných prostriedkov, ktoré sú následne použité predovšetkým na podporu ľudí a organizácií v územnej pôsobnosti nadácií. Karpatská nadácia, ktorá sa zameriava najmä na región východného Slovenska, nie je typickou komunitnou nadáciou, ale vykazuje niektoré jej znaky, pričom každoročne realizuje niekoľko grantových programov. Niektoré organizácie, ako napríklad Nadácia Pontis a Centrum pre filantropiu, poskytujú granty pre MNO na území celého Slovenska a využívajú na to prostriedky pochádzajúce z asignácie dane. Firemné nadačné subjekty sú zastrešené v Asociácii firemných nadácií a fondov, neformálnej platforme siet'ujúcej členov a obhajujúcej záujmy komunity firemných nadačných subjektov na Slovensku.

MNO majú prístup k dostatočnej ponuke vzdelávacích aktivít a školení, ktoré pokrývajú väčšinu ich potrieb vrátane tréningov v oblasti manažmentu času, prezentačných zručností, účtovníctva či získavania zdrojov. Nie všetky organizácie si však môžu dovoliť zaplatiť takéto vzdelávanie. Viacero organizácií, vrátane Nadácie Pontis, Voices či Centra pre filantropiu, ponúka pro bono vzdelávanie. V dôsledku pandémie prebiehala väčšina školení v roku 2021 v online prostredí.

Partnerstvá MNO so súkromným sektorom pretrvávajú. Viacero súkromných subjektov, ako Eset a Websupport poskytuje sektoru vzdelávacie programy, mentoring a pro bono služby. Business Leaders Forum je neformálnym združením firiem, ktoré sa zaväzujú byť lídrami v presadzovaní princípov zodpovedného podnikania na Slovensku.

VNÍMANIE MNO VEREJNOSŤOU: 3.0

Vnímanie MNO verejnosťou sa v roku 2021 výrazne nezmenilo. Druhý rok pandémie spolu so zhoršovaním ekonomickej situácie krajiny a zväčšovaním medzinárodného napätia prispeli k väčšej polarizácii spoločnosti a útokom na MNO. Táto situácia však podnietila aktivitu dobrovoľníkov a vznik nových iniciatív zameraných na pomoc zdravotníkom a ohrozeným skupinám. Viaceré kampane, ktoré realizovali MNO počas prvého roka pandémie, napríklad KtoPomožeSlovensku alebo Veda pomáha, pokračovali aj v roku 2021. Spomínané snahy napomohli zlepšeniu vnímania sektora verejnosťou tým, že poukazovali na čulosť MNO a ich ochotu pomôcť.

Hlavnou dezinformačnou témou v roku 2021 nebol mimovládny sektor, ale pandémia COVID-19. Hoaxy a dezinformácie, ktorých cieľom boli MNO, však rezonovali omnoho výraznejšie ako v roku 2020. Na diskusii Kancelárie Európskeho parlamentu na Slovensku, ktorá sa uskutočnila v marci 2021 odznelo, že až 56 % Slovákov

Index udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku v roku 2021

verí konšpiračným teóriám, čo je dvakrát viac ako naznačujú dáta v Českej republike. Okrem toho si 54 % Slovákov myslí, že protesty iniciatívy Za slušné Slovensko, ktoré boli zorganizované po smrti Jána Kuciaka, boli riadené zahraničnými mocnosťami a že niekto bol za ich organizáciu platený. V reakcii na zhoršujúcu sa dezinfoscénu vznikli viaceré kampane, napríklad „Nenechám sa nachytať, stop online podvodom“ či „Zdieľaj s rozumom“. Reakciou boli aj granty súkromných spoločností, resp. ich nadácií na boj proti tomuto fenoménu, napríklad Férová nadácia O2 podporila sumou 60 000 eur projekty MNO, ktoré sa snažia zabrániť šíreniu dezinformácií v online priestore.

V roku 2021 nebol zrealizovaný prieskum zameraný na vnímanie MNO spoločnosťou, avšak experti MNO majú za to, že dôvera v mimovládne organizácie prevyšuje nedôveru. Obyvatelia často vnímajú pozitívne veľké MNO, ktorým médiá venujú značnú pozornosť alebo ktoré majú aktívnych dobrovoľníkov v teréne, pričom však verejnosť nemá dostatočnú vedomosť o širokej škále aktivít občianskej spoločnosti. Naratív o tom, že MNO sú „zahraničnými agentmi“, pretrváva aj naďalej. Situácia na sociálnych sieťach sa oproti roku 2020 zhoršila, pričom dochádzalo k masívnemu šíreniu negatívnych správ a prejavom nenávisť, čo viedlo viacerých ľudí zo sektora k odchodu z Facebooku.

Médiá prejavovali väčší záujem o aktivity MNO zamerané na zmiernenie dopadov pandémie. Špeciálne sa spomínali organizácie zabezpečujúce sociálne služby, na ktoré bol počas pandémie najväčší tlak, a často mali sťažený výkon svojej činnosti. Články o dobrovoľníckych aktivitách, darcovstve či rozvojovej činnosti sú však v médiách stále vnímané ako forma reklamy a preto je potrebné za nich platiť.

MNO nie sú efektívne v komunikácii svojich aktivít navonok. Sektoru chýbajú kapacity v oblasti PR a sociálnych sietí, keďže väčšina organizácií si nemôže dovoliť takéto pozície zaplatiť, prípadne sú závislé od projektových financií. Dôsledkom sú zvyčajne kumulované funkcie s nízkym mzdovým ohodnotením, čo zabraňuje prilákaniu kvalifikovaných uchádzačov.

Po voľbách v roku 2020 boli čakávaná od novej vlády zo strany sektora vysoké. Vo svojom programovom vyhlásení vláda deklarovala záväzok k rozvoju občianskej spoločnosti, vrátane podpory MNO a aktívneho občianstva. Zmena na pozícii premiéra vlády SR síce priniesla diplomatickejšiu rétoriku, stále však pretrvávajú útoky na sektor zo strany politikov. Napríklad premiér Matovič atakoval MNO pracujúce s rómskou populáciou, pričom ich obvinil z premárnenia stoviek miliónov eur.

Štatistický úrad v júli 2021 oznámil svoj zámer systematicky zbierať údaje o treťom sektore, aby bolo možné porovnať ich s dátami zo zahraničia. Otázne zostáva či alebo kedy sa zber údajov spustí a ako budú prezentované jeho potenciálne výsledky či aký vplyv bude mať na verejnú mienku.

Tak ako v predchádzajúcich rokoch veľké a etablované MNO zverejňujú svoje výročné správy. K výraznejšej sebaregulácii má MNO motivovať Register MNO, ktorý má zvyšovať povedomie o tom, že dodržiavanie etických princípov a zvyšovanie transparentnosti môže zlepšiť dôveryhodnosť organizácií fa tiež im uľahčiť získavanie zdrojov.

Vylúčenie zodpovednosti: Názory uvedené v tomto dokumente sú názormi diskutujúcich a iných projektových výskumníkov a nemusia nutne odrážať názory agentúry USAID alebo FHI 360.